

Łukasz Quirini-Popławski

NAJWAŻNIEJSZE OŚRODKI RUCHU TURYSTYCZNEGO W CZARNOHORZE W DWUDZIESTOLECIU MIĘDZYWOJENNYM

Zarys treści: W artykule przedstawiono wybrane zagadnienia dotyczące ruchu turystycznego po polskiej stronie Czarnohory w latach 1921-1939, ze szczególnym uwzględnieniem miejscowości podgórskich. Jest to próba znalezienia odpowiedzi na pytania o główne przyczyny, skalę, charakter i rozkład ruchu turystycznego w okresie wielkich osiągnięć w dziedzinie turystyki górskiej, powstającego równoległe z rozwojem uzdrowisk i lotnisk leżących u stóp Czarnohory – głównie Worochty, Żabiego.

Słowa kluczowe: ruch turystyczny, frekwencja, zagospodarowanie turystyczne, Czarnohora.

Key words: tourist activity, attendance, tourism infrastructure, the Chornohora Mts.

1. Wstęp

Czarnohora to najwyższe pasmo Karpat Wschodnich w granicach II Rzeczypospolitej, które posiada unikatową wartość przyrodniczą, bogatą i ciekawą kulturę huculską. Na równi z Tatrami, była drugim najstarszym regionem zorganizowanego ruchu turystycznego w dziejach polskiej turystyki górskiej. W latach 70. XIX w. zawiązały się dwa pierwsze Oddziały Towarzystwa Tatrzańskiego w Stanisławowie (w 1877 r.) i Kołomyi (w 1878 r.). Zajmowały się ułatwieniem wędrowek po tych górach turystom m.in. poprzez wznoszenie schronisk i wyznaczanie szlaków. Warto podkreślić, że pierwsze polskie schronisko poza Tatrami powstało właśnie w Czarnohorze w 1875 r. na polanie Gadżyna. Do głównych powodów podejmowania podróży w ten rejon należały zarówno chęć podjęcia kuracji uzdrowiskowej, jak i chęć odwiedzania dzikich i słabo zagospodarowanych wówczas gór, uprawianie sportów zimowych oraz krajoznawstwo. Przełomowym momentem dla rozwoju turystyki nie tylko w Czarnohorze, ale i w całej dolinie Prutu, było otwarcie w 1894 r. linii kolejowej, łączącej Stanisławów z Woronienką.

Na przełomie XIX i XX w. bazę noclegową dla turystów stanowiły nieliczne jeszcze wówczas domy wczasowe, sanatoria (m.in. Sanatorium Fundacji hr. Skarbka w Worochcie) i pokoje w prywatnych willach. Szczególną rolę odgrywały jednak obiekty należące do Towarzystwa Tatrzańskiego: Dworki Czarnohorskie w Worochcie i Żabiu oraz schroniska górskie na polanie Zaroślak pod Howerlą i na połoninie Gropa pod szczytem Pop Iwan.

Już przed I wojną światową Czarnohora, wraz z miejscowościami leżącymi w najbliższym jej sąsiedztwie – Worochtą, Żabiem, Burkutem (zob. ryc. 1) – cieszyła się pewną popularnością. W górach funkcjonowało wówczas 7 obiektów noclegowych. Roczna frekwencja turystów w trzech najważniejszych schroniskach należących do TT w Worochcie, Żabiu i na polanie Zaroślak sięgała 2200 osób. Przypuszczalnie najczęściej uczęszczany był szlak z Worochty przez Kiczerę, Kukul, Wielką Koźmierską do schroniska TT na polanie Zaroślak (ryc. 1). Formowała się również turystyka zimowa (Orłowicz 1912, *Sprawozdanie z czynności... 1912*, *Sprawozdanie Zarządu... 1919-1920*).

Odzyskanie przez Polskę niepodległości i ostateczne uformowanie się granicy południowej i wschodniej otworzyło zupełnie nowy rozdział w rozwoju turystyki na omawianym terenie. W wyniku bezpośrednich działań wojennych, jak i dewastacji przez stacjonujące wojska, wszystkie obiekty Towarzystwa Tatrzańskiego oraz większość willi z pokojami do wynajęcia została zniszczona lub uszkodzona.

2. Worochta

Najważniejszą miejscowością położoną po polskiej stronie Czarnohory była Worochta. Swoją popularność zawdzięczała korzystnemu położeniu na wysokości 750 m n.p.m. w niewielkiej kotlinie otoczonej górami, dzięki czemu osłonięta była od wiatrów i posiadała doskonale warunki klimatyczne. Istotnym udogodnieniem była stacja linii kolejowej na miejscu (fot. 1). W pierwszej połowie lat 20. XX w. ruch turystyczny w Worochcie był skromniejszy niż przed I wojną światową, dodatkowo powódź na Prucie w 1924 r. utrudniła dostęp do miejscowości podgórskich. Znaczone ożywienie nastąpiło z końcem lat 20. XX w. (1928 r.), kiedy przyznano miejscowości status uzdrowiska użyteczności publicznej (ryc. 2). Odbudowano i wzniesiono nowe wille, pensjonaty dla gości, a ich napływ wyraźnie wzrósł.

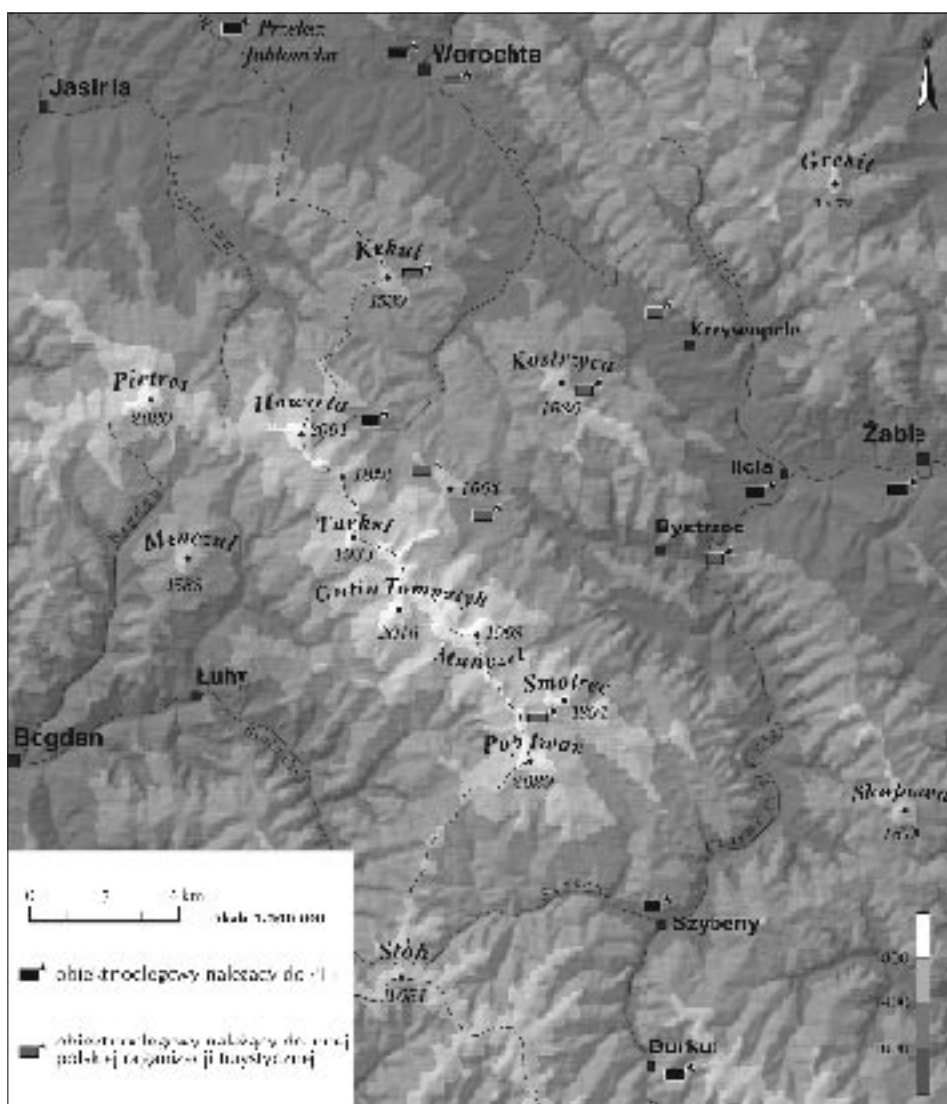
Dodatковым elementem, sprzyjającym rozwojowi ruchu turystycznego, było ustanowienie w 1926 r. polsko-czechosłowackiej konwencji turystycznej, obejmującej wybrane

Fot. 1. Worochta. Dworzec kolejowy w 1933 r.

Photo 1. Worochta. Railway Station in 1933

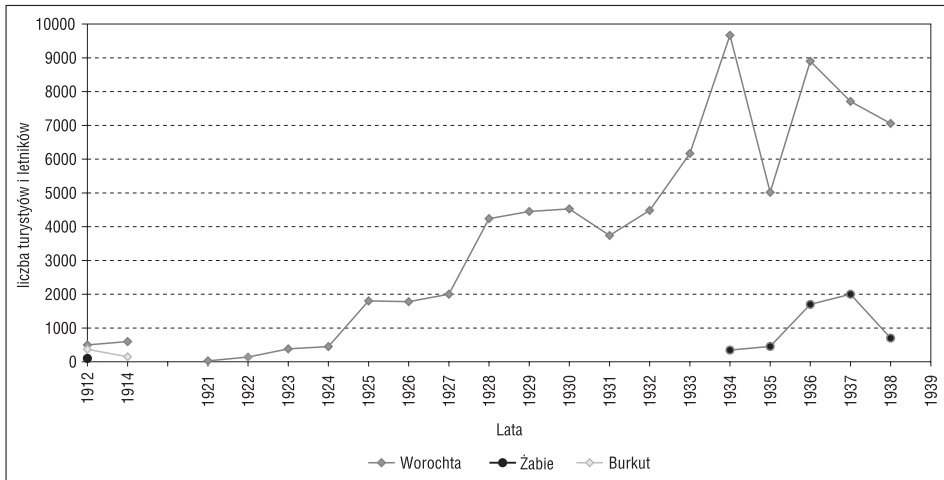
Źródło: pocztówka, 1933, wyd. Aba Heller, Nadwórna.

Ryc. 1. Czarnohora wraz z miejscowościami turystycznymi. Schroniska górskie po polskiej stronie Czarnohory.

Figure 1. The Chornohora Mts. including the tourist localities. Mountain hostels situated in the Polish part of the Chornohora Mts.

Źródło: opracowanie własne, opracowanie graficzne I. Sitko.

Ryc. 2. Frekwencja w Worochcie, Żabiu i Burkucie w latach 1912-1938

Figure 2. Attendance rate of tourists in Worochta, Żabie and Burkut in the years 1912-1938

Źródło: opracowanie własne.

rejonu Karpat. Na jej podstawie członkowie Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego (PTT), Polskiego Związku Narciarskiego i czechosłowackich organizacji turystycznych mieli możliwość swobodnego poruszania się w wytyczonej strefie po obu stronach granicy państwowej. Dzięki temu dla turystów czechosłowackich otwarto rejon Czarnohory, wschodnich Gorganów i dolinę Prutu od Worochty do Jaremcza.

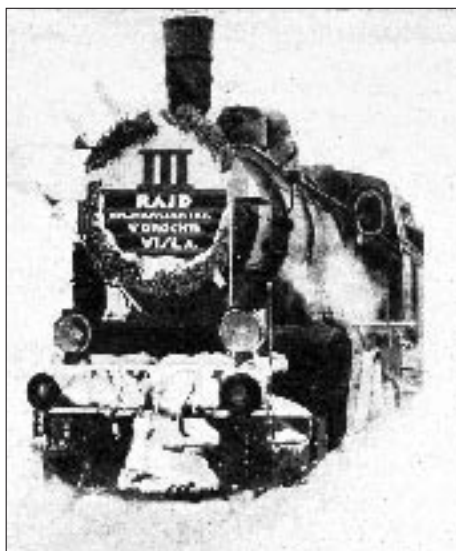
Pierwszoplanową rolę w transporcie turystów w latach międzywojennych odgrywała kolej. Wszelkie miejscowości, atrakcyjne miejsca i punkty odnoszono, w wydawnictwach propagandowych i przewodnikach, do odległości od najbliższej stacji kolejowej. Stąd duża popularność miejscowości położonych wzdłuż linii kolejowej biegnącej dnem doliny Prutu: Delatyna, Jaremcza, Mikuliczyna, Tatarowa i Worochty. Dodatkowo na trasie Zakopane–Krynica–Sławsko–Worochta organizowano coroczny „podkarpacki raid kolejowo-narciarski” pod hasłem „Od Tatr po Czarnohorę”¹ (fot. 2). Jego uczestnicy korzystali codziennie z innych terenów narciarskich, nocowali zaś w wagonach sypialnych. „Raid” cieszył się dużym zainteresowaniem. Drugą ważną imprezą były rozgrywane od 1934 r. zawody narciarskie tzw. marsz „Huculskim Szlakiem II Brygady Legionów Polskich”. Były one organizowane jako wspólna inicjatywa Wojska Polskiego, Towarzystwa Przyjaciół Huculszczyzny, Polskiego Związku Narciarskiego oraz PTT dla upamiętnienia czynów z czasów pierwszej wojny światowej (Olszański, Rymarowicz 1993, *Szlakiem II Brygady* 1937).

¹ Niekiedy „Raid” startował z Wisły, wówczas turyści mieli dodatkowo do dyspozycji narciarskie teren Beskidu Śląskiego.

Dodatkowym ułatwieniem dla turystów w Karpatach Wschodnich obok zwykłego transportu kolejowego były wąskotorowe kolejki, służące gospodarce leśnej. W Czarnohorze taka kolejka tzw. „Strzała Czarnohorska” kursowała między Worochtą a Foreszczenką (fot. 3). Na odcinku 14 km pokonywała blisko 200 m różnicy wzniesień. Zasadniczo kolejka ta służyła do transportu drewna, jednak dołączane wagoniki (otwarte lory i zadane) z ławeczkami przewoziły również ludzi. Z końcem lat trzydziestych PTT i LPT zorganizowały stałe kursy dogodne dla turystów, zwiększono też liczbę drezyn obsługujących tę linię. Równocześnie coraz większe znaczenie w turystyce odgrywał transport kołowy. Drogi jezdne umożliwiały dotarcie do trudniej dostępnych terenów śródgórkich i wyżej położonych wsi (Lenkiewicz 1990, Hempel 1990, Dąbrowski 1930).

W Worochcie rozbudowana została infrastruktura towarzysząca, służąca turystom i wczasowiczom. Powstawały okazałe domy wypoczynkowe m.in. Dom Zdrowia Kolejarzy, Dom Wypoczynkowy Kolejowego Przysposobienia Wojskowego, Dom Zdrowia Akademików Żydowskich, ale największe znaczenie miały liczne, prywatne wille dla turystów. Właścicielami byli głównie Polacy (np. pensjonat „Ustronie” Zofii i Kajetana Petrowiczów), jak i Żydzi (np. pensjonat „Maria” Anny Goldbergowej) oraz Hucułowie i Niemcy (Quirini-Popławski 2004, Hordt 1998).

Worochta prężnie rozwijała się jako letnisko, z czasem stając się również znanym ośrodkiem sportów zimowych. Rozbudowano infrastrukturę i urządzenia m.in. wybudowano tor ślizgawkowy i saneczkowy, pole hokejowe oraz istniejącą do dziś 60 metrową skocznię narciarską. Z końcem lat 30. podobnie jak schroniska górskie, tak Worochtę odwiedzali indywidualnie głównie: urzędnicy

Fot. 2. Pociąg raidowy,
Photo 2. Tourist train („rally train”)

Źródło: Zima, RI, 3, 14.

Fot. 3. Strzała Czarnohorska,
Photo 3. “The Arrow of Chornohora” (A narrow-gauge train in Chornohora)

Źródło: J. Jaroszyński, *Turysta w Polsce*, RII, 1936, 8, 6.

miejscy, kupcy, przemysłowcy i przedstawiciele wolnych zawodów. Wedle dostępnych danych jedynie co dziesiąty odwiedzający był uczestnikiem obozów i kolonii. Uzdrowisko nad Prutem stawało się coraz bardziej modne i znane. Przebywali tu m.in.: Jarosław Iwaszkiewicz, Andrzej Strug, Fryderyk Pautsch, Artur Grottger, a także osoby publiczne m.in. posłowie na sejm (Ciężkowski 1939, *Oddział Kołomyjski...* 1925, Niewiadomy 2002, *Kronika* 1926).

Najwięcej turystów oraz kuracjuszy odwiedzało Worochtę od czerwca do sierpnia, początkowo aż 70% ogółu turystów, a w drugiej połowie lat trzydziestych ponad 50%. Równocześnie systematycznie wzrastała frekwencja w sezonie narciarskim (od stycznia do marca). W latach trzydziestych średnio co dziesiąty turysta przybywał do Worochty w lutym. Podobna tendencja miała miejsce w Zakopanem, gdzie w latach dwudziestych od czerwca do lipca przybywało 45%, zimą zaś niecałe 30% gości. W drugiej połowie lat trzydziestych odpowiednio 35 i aż 45% (Kawecka 1937, Zaczyński 1937).

Niestabilna sytuacja polityczna na Zakarpaciu, a w konsekwencji zawieszenie ważności konwencji polsko-czechosłowackiej (umożliwiającej członkom klubów turystycznych swobodne poruszanie się w wyznaczonym pasie nadgranicznym), spowodowała znaczny spadek przyjazdów po 1938 r. W latach 1938-1939 r. ruch turystyczny w miejscowościach podgórskich, jak i obiektach noclegowych w Czarnohorze, był wyraźnie mniejszy.

3. Żabie

Żabie, malowniczo położone nad Czarnym Czeremoszem, u podnóża wschodnich stoków Czarnohory, nazywano sercem lub stolicą Huculszczyzny. Określenie takie uzyskało dzięki bogatej i żywej kulturze jego huculskich mieszkańców. Na początku XX w. ruch turystyczny był tu bardzo skromny. W latach 20. XX w. turyści przyjeżdżali do tej wsi nieporównanie rzadziej, niż do Worochty (ryc. 2). Wśród najistotniejszych powodów takiej sytuacji należy wymienić znaczną odległość od linii kolejowej (35 km), brak porządnego traktu kołowego łączącego z Worochtą oraz brak odpowiednich inwestycji dla letników. Po I wojnie Towarzystwo Tatrzańskie nie dzierżyło już budynku noclegowego. Funkcjonowały tu natomiast nieliczne obiekty noclegowe dla przyjezdnych, m.in. żydowskie zajazdy u Gertnera i u Dichtera. Dopiero po wybudowaniu drogi z Worochty w latach trzydziestych, a także dzięki sukcesywnemu tworzeniu bazy noclegowej, Żabie było częściej odwiedzane przez turystów i letników. Ustanowiono stałe kursy autobusów, należących do Polskich Kolei Państwowych na trasie z Worochty przez Żabie i dalej do Burkutu (tylko latem), ułatwiając tym samym turystom dostęp do Czarnohory od wschodniej strony. Latem odbywały się tu barwne odpusty, a wielką atrakcją był spływ tratwami po Czarnym Czeremoszu. Tuż przed wojną udało się częściowo zrealizować projekt aktywizacji ruchu turystycznego poprzez budowę turystycznej bazy noclegowej. Istotną rolę w tym planie odegrała budowa i funkcjonowanie (w latach 1938-39) Muzeum Huculskiego w przysiółku Ilcia. Z końcem lat trzydziestych roczna frekwencja turystów w Żabiu była porównywalna z Wapiennym w Beskidzie Niskim. Należy także przyjąć, iż Żabie było znacznie bardziej popularne niż wskazują na to statystyki, gdyż dotyczyą one wyłącznie przyjezdnych

zameldowanych (*Biuletyn Turystyczny...* 1934, Quirini-Popławski 2005, Polski Almanach Uzdrawisk 1934, Pawlewski 1938).

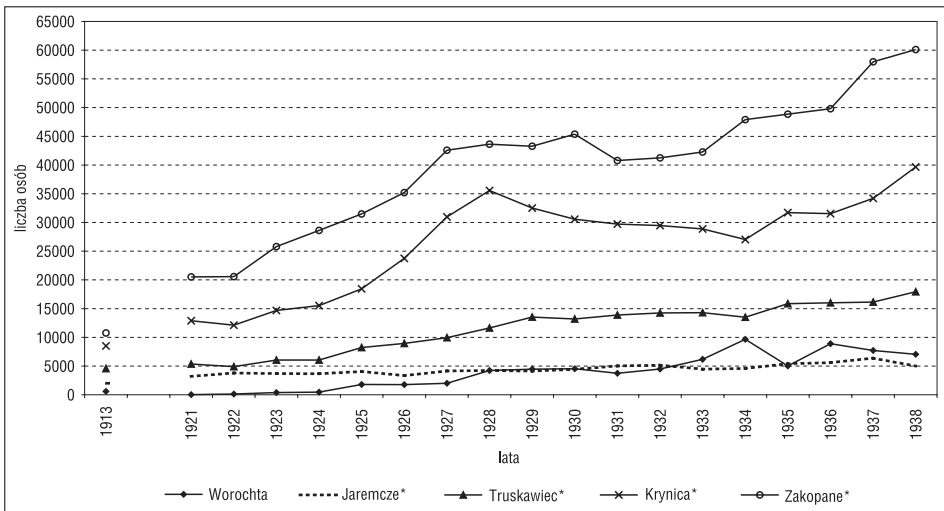
4. Burkut

Złoża silnych szczaw żelazistych, doskonale powietrze i położenie na znacznej wysokości (1013 m n.p.m.) pośród świerkowych lasów to największe zalety Burku-tu. To najstarsze zdrojowisko w rejonie Czarnohory było znane i odwiedzane już w połowie XVIII w. Zostało zniszczone w połowie XIX w. przez wojska austriackie, a następnie częściowo odbudowane. W czasie I wojny spalono zabudowania zakładu zdrojowego. W latach 20. XX w. fatalne warunki dojazdu i brak podstawowej infrastruktury dla kuracjuszy skutecznie hamowały rozwój miejscowości. Od najbliższego przystanku kolejowego dzieliły ją aż 73 kilometry, z czego połowa drogi z Żabiego była często zalewana przez Czeremosz. W tym czasie liczba turystów była niewielka, kształtowała się na poziomie 300-500 osób rocznie. W latach 30. XX w. podjęto szereg kroków w celu zmiany tej sytuacji. Wybudowano z Żabiego porządną drogą kołową, dostępną dla samochodów sportowych. Wzniesiono duży budynek leśnictwa z pokojami dla letników, w 1935 r. również schronisko PTT, a w 1939 r. oddano do użytku nowy, obszerny obiekt. Przedstawiono plan reaktywacji świetnego niegdyś uzdrowiska pod hasłem „Odnowa Państwowego Zakładu Zdrojowego w Burkucie”, opracowany przez Departament Służby Zdrowia Ministerstwa Spraw Wewnętrznych. Niestety zarówno ten, jak i inne projekty (m.in. przygotowane przez samorząd lokalny) nie doczekał się realizacji. W latach 1930-1938 frekwencja nie przekraczała 1000 osób rocznie (ryc. 2). Generalnie Burkut nie odgrywał znaczącej roli jako uzdrowisko w Karpatach Wschodnich (Gąsiorowski 1935, Orłowicz 1928, *Zamarte zdroje...* 1939, Wołoszczuk 2000, Leszczycki 1939).

5. Szybene

Wśród miejscowości leżących u podnóża Czarnohory, warto wspomnieć o wsi Szybene w dolinie Czarnego Czeremoszu. W drugiej połowie lat 30. XX w. funkcjonowały tu stacje turystyczne PTT i Towarzystwa Krzewienia Narciarstwa. Miejscowość posiadała dogodne warunki dla rozwoju turystyki zimowej. Istniały plany utworzenia tu dużej stacji sportów zimowych poprzez wytyczenie tras zjazdowych na stokach Popa Iwana, budowę skoczni, torów bobslejowych i saneczkowych, kolejki linowej, a także stworzenie bazy noclegowej. Peryferyjne położenie z dala od linii kolejowej i obawa o stan pierwotnej przyrody pasma czarnohorskiego stanęły jednak na drodze realizacji tego ambitnego projektu, zaś później zagrożenie wojenne spowodowało wstrzymanie dotacji (Hordt 1998).

Warto zwrócić uwagę na frekwencję turystów w Worochcie w porównaniu do innych, ważniejszych polskich uzdrowisk w okresie dwudziestolecia międzywojennego (ryc. 3). Cieszące się dużą popularnością już przed 1914 r. Krynica i Zakopane rozwijały się dynamiczniej także po I wojnie światowej. Wszystkie uzdrowiska dotknęły skutki kryzysu gospodarczego połowy lat trzydziestych, zaś Worochtę – skutki powodzi z 1934 r.

Ryc. 3. Frekwencja w Worochcie w porównaniu z ważniejszymi uzdrowiskami w Karpatach Polskich w latach 1913-1938

Figure 3. Attendance rate of tourists in Worochta if compared with the most important health resorts in the Polish Carpathians in the years 1913-1938

* Tylko letnicy.

Źródło: opracowanie własne.

Dla przykładu w 1938 r. region Czarnohory – doliny Prutu odwiedziło 20-23 tys. kuracjuszy, a Worochta wraz Jaremczem były najczęściej odwiedzanymi letniskami w tym regionie. Średnio dwa razy więcej letników przyjeżdżało do miejscowości w dolinie Popradu liczonych wraz z uzdrowiskiem Krynica. Jednakże wyraźnie najpopularniejszym regionem w Polskich Karpatach było Podtatrze (70-100 tys. gości), gdzie dominowało Zakopane (Leszczycki 1939).

W Czarnohorze i miejscowościach podgórskich najliczniej przebywali turyści z najbliższych województw – stanisławowskiego i lwowskiego, ale także z Warszawy. Worochta bowiem posiadała bezpośrednie połączenie kolejowe z Stanisławowem, Lwowem i stolicą. Niemniej jednak w latach 30. XX w. wzrosła liczba turystów i kuracjuszy z dalej położonych województw Rzeczypospolitej. Goście zagraniczni, głównie z Czechosłowacji i Rumunii, stanowili niewielki procent. Do Żabiego w głównej mierze przyjeżdżali turyści z woj. stanisławowskiego, a procent odwiedzających z woj. lwowskiego i warszawskiego był znacznie mniejszy niż w sąsiedniej Worochcie (Kawecka 1937).

6. Czarnohora

Omówione miejscowości były dogodnymi punktami wyjścia w Pasma Czarnohorskie: Worochta w zachodnią część z Kukulem, Howerlą i Maryszewską, zaś Żabie, Burkut i Szybene we wschodnią z Pop Iwanem, Munczelem.

W latach 20. XX w. organizacją ruchu turystycznego w Czarnohorze zajmowało się przede wszystkim Polskie Towarzystwo Tatrzańskie poprzez swoje Oddziały, w oparciu o własną bazę noclegową w Worochcie i na polanie Zaroślak. Wobec tego ruch turystyczny w górach skupiał się głównie w otoczeniu najwyższego szczytu Czarnohory i schroniska PTT na Zaroślaku. Okolice Pop Iwana były wówczas odwiedzane rzadziej niż przed I wojną światową. Pierwsza zorganizowana i odnotowana wycieczka w góry odbyła się z inicjatywy lokalnego Oddziału PTT z Kołomyi w 1923 r. na Howerłę. Przez kolejne lata liczba obiektów noclegowych działających pod szyldem PTT została znacznie powiększona, m.in. o schronisko na przełęczy Tatarskiej oraz liczne stacje turystyczne. Od początku lat 30. XX w. zagospodarowaniem turystycznym zajęły się i inne organizacje: Towarzystwo Krzewienia Narciarstwa, Akademicki Związek Sportowy z Warszawy, Karpackie Towarzystwo Narciarzy z Lwowa oraz Związek Harcerstwa Polskiego. Wybudowały swoje obiekty noclegowe w dolinach (np. w Bystrcu) i w górach (m.in. pod Smotrcem, Wielką Maryszewską, Kostrzycą, Kukulem). W związku z tym znacząco wzrosła liczba uczestników letnich wycieczek i zimowych zjazdów narciarskich wzdłuż całego grzbietu głównego. Coraz popularniejsza stawała się znana z rozległych widoków Kostrzyca, która stanowi pasmo równoległe do głównego grzbietu.

W drugiej połowie lat 30. XX w. ważną rolę w organizowaniu masowego wypoczynku w Karpatach Polskich, także w Czarnohorze, odgrywała Liga Popierania Turystyki (LPT). Dojazd na imprezy turystyczne organizowane przez Ligę był ułatwiony dzięki tzw. kartom uczestnictwa, połączonym ze znacznymi zniżkami kolejowymi (Quirini-Popławski 2004).

W sezonie letnim i zimowym obok środowiska stanisławowskiego, lwowskiego oraz krakowskiego, mieszkańcy stolicy najliczniej korzystali ze schronisk na polanie Zaroślak i Maryszewskiej. Przeważała inteligencja, wojskowi, ludzie sztuki (m.in. Karol Kossak), sportu (m.in. Stanisław Marusarz) i wolnych zawodów. Przyjeżdżała młodzież pod opieką nauczycieli i instruktorów. W dworku czarnohorskim w Worochcie większej liczby noclegów udzielano wycieczkom młodzieży szkolnej i akademickiej oraz członkom PTT. Narciarze z terenów Śląska i cudzoziemcy zaglądali w te strony bardzo rzadko. Wyraźnie dominował indywidualny i grupowy ruch turystyczny, podczas gdy w lepiej zagospodarowanych terenach Karpat Polskich rozwijała się turystyka masowa (silnie lansowana przez LPT) (Dąbrowski 1930, Tyska-Kobylińska 1993, *W zimowiskach Karpat...* 1939).

7. Wnioski

Dwudziestolecie międzywojenne było okresem wielkiego wzrostu popularności zarówno Czarnohory, jak i miejscowości leżących u jej stóp – przede wszystkim Worochty, a następnie Żabiego. Można stwierdzić, że liczba wszystkich obiektów

noclegowych w Worochcie w 1939 r. kształtowała się na poziomie 50-60, chociaż *de facto* mogła być wyższa, gdyż nie wszystkie obiekty zostały ujęte w publikacjach. Obszar Czarnohory był areną zgodnej współpracy wielu organizacji, które wspólnie projektowały schroniska, wytyczały szlaki turystyczne, organizowały wycieczki i zawody sportowe. Przed wybuchem II wojny światowej zagospodarowanie turystyczne było dobre, w górach funkcjonowało 8 obiektów noclegowych, które dysponowały w sumie około 600 miejscami noclegowymi.

Worochta w Czarnohorze stała się jednym z czterech głównych ośrodków sportów zimowych w Polsce i porównywalna była z Zakopanem pod Tatrami, Krynica w Beskidzie Sądeckim oraz Sławskiem w Bieszczadach Wschodnich. W drugiej połowie lat trzydziestych Worochtę wybierała czwarta część gości odwiedzających wszystkie zimowiska Karpat Wschodnich. Pod względem wielkości ruchu turystycznego region Doliny Prutu stał się najważniejszy w Karpatach Wschodnich, znaczeniem zaś mógł być porównywany z głównymi regionami turystycznymi II Rzeczypospolitej (*W zimowiskach Karpat...* 1939).

Po II wojnie światowej ruch turystyczny w Czarnohorze, która znalazła się poza granicami Polski, praktycznie zamarł do lat 60. XX w., a w kolejnych dziesięcioleciach funkcjonował w ograniczonej formie. W Worochcie w latach 70. i 80. XX w. szereg willi wybudowanych przed 1939 r. zaadaptowano na sanatoria, wzniesiono także kilka dużych domów wycieczkowych dla zorganizowanych grup. Obecnie, w czasach niepodległej Ukrainy, ruch turystyczny odradza się, jednak na razie bez nawiązania do bogatej tradycji przedwojennej.

Literatura

- Biuletyn Turystyczny Polskich Kolei Państwowych*, 1934, 1, 2.
- Ciężkowski M., 1939, *Ruch turystyczno-uzdrowiskowy w województwie stanisławowskim*, Komunikaty Studium Turyzmu, 19.
- Dąbrowski R. (red.), 1930, *Przewodnik ilustrowany po województwie Stanisławowskim*, Komisja Turystyczna, Stanisławów.
- Gąsiorowski H., 1935, *Pasma Czarnohorskie*, Książnica-Atlas, Lwów-Warszawa.
- Hempel K., 1990, *Przez Bałtagul na Hnatasię*, Płaj, 2.
- Hordt H.S., 1998, *Piękno utraconej ziemi...*, Wrocławska Drukarnia Narodowa, Wrocław.
- Kawecka J., 1937, *Badania nad frekwencją kuracjuszy w uzdrowiskach wschodnio-karpackich*, Biuletyn Komisji Studium Ligii Popierania Turystyki, 1.
- Kronika*, 1926, Kurjer Stanisławowski, 39, 315, 15 sierpnia.
- Lenkiewicz S., 1990, *Na nartach w Czarnohorze*, PTTK Kraj, Warszawa-Kraków.
- Leszczycki S., 1939, *Uzdrowiska Polski, ich rozmieszczenie oraz rozwój w latach 1921-1938*, Komunikaty Studium Turyzmu, 21.
- Niewiadomy G. 2002, *Opryszki, lirnicy i mołodyce (O huculskich inspiracjach w malarstwie polskim XIX-XX wieku)*, Płaj, 25.
- Oddział Kołomyjski „Czarnohorski”*, 1925, Wierchy, 3.
- Olszański M., Rymarowicz L., 1993, *Powroty w Czarnohorę*, Rewasz, Pruszków.

- Orłowicz M., 1914, *Wschodnie Karpaty (przewodnik ilustrowany)*, Grafia, Lwów.
- Orłowicz M., 1928, *Letniska w Karpatach wschodnich*, Turysta, 2, 9.
- Pawlewski K., 1938, *Zagadnienie drogi karpackiej*, Turyzm Polski, 1, 4.
- Polski Almanach Uzdrowisk*, 1934, Polskie Towarzystwo Balneologiczne, Kraków.
- Quirini-Popławski Ł., 2005, *Historia Muzeum Huculskiego w Żabiem*, [w:] Materjali mizhnarodoi naukovo-practicnoi konferenciji, *Muzei, kolekcii, ljudi: tradicii i perspektivi rozbitku muzejnoi spravi. Vitcizjanij i zarubizhnij dosvid*, Ivano-Frankivsk, Hudozhnij muzej 10-11 listopada 2005, Ivano-Frankivsk.
- Quirini-Popławski Ł., 2004, *Działalność Towarzystwa Tatrzańskiego – Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego w Czarnohorze do końca II wojny światowej*, niepublikowana praca magisterska w IGiGP UJ, Kraków.
- Sprawozdanie z czynności Czarnohorskiego Oddziału Towarzystwa Tatrzańskiego w Kołomyi za rok 1911, 1912*, Pamiętnik Towarzystwa Tatrzańskiego, 33.
- Sprawozdanie Zarządu Czarnohorskiego Oddziału Towarzystwa Tatrzańskiego w Kołomyi za rok 1914, 1919-1920*, Pamiętnik Towarzystwa Tatrzańskiego, 37.
- Szlakiem II Brygady Legionów Polskich w Karpatach Polskich*, 1937, Wojskowy Instytut naukowo-oświatowy, Warszawa.
- Tyska-Kobylińska J., 1993, *Moje powroty w Czarnohorę*, Płaj, 7.
- W zimowiskach Karpat Wschodnich*, 1939, Jedziemy, 1, 10.
- Wołoszczuk S., 2000, *Pokucie. Legenda i rzeczywistość*, Nortom, Wrocław.
- Zamarte zdroje i uzdrowiska*, 1939, Jedziemy, 1, 8.

The most important tourism centres in the Chornohora Mts. in interwar period (the years 1921-1939)

Summary

In the paper, there are discussed selected issues related to tourism in the Polish part of the Chornohora region in years 1921-1939. In particular, the localities at the foot of the mountains were referred to. The attempt is to find an answer to the following issues: the main grounds for the tourist traffic here and the scale, character, and distribution of tourism.

Worochta was a health resort, winter sports centre, and the most important point to start hiking across the Chornohora range; the attendance rate of visitors and guests was the highest (Figure 1) in this resort. Another place, Żabie, the centre of the Hucul community, enjoyed a constantly increasing popularity among the tourists. Other tourist localities, such as Burkut and Szybene, did not play any essential role those days (Ciężkowski 1939, Quirini-Popławski 2004). The tourist traffic in Chornohora boomed owing to the tourist infrastructure, which developed and reached a good level in 1939. In the high part of the mountains, there were 8 hostels with about 600 accommodation places in total. The construction projects aiming at erecting chalets for tourists, as well as at mapping out and marking hiking paths in the mountains were carried

out by several tourist organizations, mainly by the Polish Tatra Association, and, later on, by the Society for Promoting Skiing, the Academic Sport Alliance from Warsaw, the Carpathian Association of Skiers from Lvov, and the Society of Polish Scouts.

The period between World War I and II was the time when great achievements were reported in the domain of mountain tourism, along with the development of health and summer resorts located at the foot of Charnohora Mts., in particular of Worochta and Żabie. With respect to the tourism dimension of 1939, the Chornohora region was the most important one in the Eastern Carpathians; it could be compared with the main tourist regions in the Polish Republic II.

Lukasz Quirini-Popławski
Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej
Uniwersytet Jagielloński
Kraków